

DARSLARNI SAMARALI TASHKIL ETISHDA O'QITUVCHI MAHORATI: METOD, TAVSIYA, NATIJA

Namangan viloyati Norin tumani

1-umumiy o'rta ta'lim maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchi

Do'smatova Dildora Muydinovna

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining talaffuz ko'nikmalarini takomillashtirish metodikasi, boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsadi va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutishligi haqida ma'lumotlar berilgan.*

KALIT SO'ZLAR: *savodxonlik, talaffuz va ahloqiy-ta'lim, talaffuz, lug'ati, sintaktik qurilishi.*

ANNOTATION: *This article provides information on the methodology of improving the pronunciation skills of elementary school students, the fact that the reading classes of elementary classes have a special place in the education system according to their essence, purpose and tasks. given*

KEY WORDS: *literacy, pronunciation and moral education, pronunciation, vocabulary, syntactic construction.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье представлена информация о методике совершенствования произносительных навыков учащихся начальной школы, о том, что занятия по чтению начальных классов занимают особое место в системе образования по своей сути, назначению и задачам.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *грамотность, произношение и нравственное воспитание, произношение, словарный запас, синтаксическая конструкция.*

KIRISH

Ishonchimiz va tayanchimiz bo'lmish navqiron yosh avlodni barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishini ta'minlash buyuk kelajagimiz poydevorini mustahkamlash yo'lidagi orzu-maqсадlarimizdan biridir. O'bekiston kelajagi buyuk davlat darajasiga

ko'tariladigan ijodkor shaxsni yaratishda boshlang'ich ta'lim poydevor vazifasini bajaradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining asosiy maqsadi kelajakda yetuk avlodni tarbiyalashdan iborat. O'quvchining ongi va tafakkuri endi shakllanib kelayotgan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining mahorati, uning zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayonida mohirona tadbiq eta olishi ilg'or pedagogik tajribalardan mohirona foydalana olishi, ta'lim berishning yangi usullarini ishlashi juda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi tez o'zgaryotgan dunyo insoniyat oldiga, yoshlar oldiga yangi-yangi buyuk imkoniyatlar ochmoqda. Ayniqsa mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng barcha sohalarida tub islohatlar, o'zgarishlar, ta'lim mazmuni va sifatini yangilashga doir bir qancha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bunday islohatlarning tub mohiyatiga kirib boradigan bo'lsak, ularning ortida yoshlarni har tomonlama yetuk barkamol qilib tarbiyalash, bu orqali sog'lom fikirlaydigan, dunyo hamjamiyatidagi na'muna bo'la oladigan yoshlar bilan tenglasha oladigan kadrlar qilib voyaga yetkazish maqsad qilib olinganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Muhtaram Birinchi prizidentimiz ta'kidlaganidek: "Bugungi kunda oldimizga qo'yilgan buyuk maqsadlarimiz, jamiyatimizning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli uchun amalga oshirilayotgan islohatlarimiz, rejalarimizning samarasi, taqdiri bularning barchasi, avvalombor, zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, ongli mutahassislar tayorlash muommasi bilan chambachas bog'liqligini barchamiz anglab yetmoqdamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsadi va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Negaki, uning zaminida savodxonlik, talaffuz va ahloqiy-ta'lim tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa predmetlar ta'limini o'qish ta'limisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. O'quvchi matnni tog'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlanadi.

Forobiyning fikricha, qanday qilib ta'lim berish va ta'lim olish, fikrni qanday ifodalash, bayon etish, qanday so'rash va qanday javob berish (masalasi)ga kelganda, bu haqdagi ilmlarning eng birinchisi jismlarga, ya'ni substansiya va aksidensiyalarga ism beruvchi til haqidagi ilmdir. Ikkinchisi ilm grammatikadir. U jismlarga berilgan ism

(nom)larni qanday tartibga solishni hamda substansiya va aksidensiyaning joylashishiga va undan chiqadigan natijalarni ifodalovchi hikmatli soʻzlarni va nutqni qanday tuzishni oʻrgatadi. Uchinchi ilm mantiqdir. U maʼlum xulosalar keltirib chiqarish uchun mantiqiy figuralarga binoan qanday qilib darak gaplarni joylashtirishni oʻrgatadi. Bu xulosalar yordamida biz bilinmagan narsalarni bilib olamiz hamda nima toʻgʻri va nima yolgʻon ekanligi haqida hukm chiqaramiz”. Oʻquvchilar oʻz talaffuzida mantiq ilmiga asoslanib fikr-mulohaza bildirish maqsadga muvofiq. Shu bois ular xotirasidagi soʻz zahirasini oʻz talaffuzi orqali harakatga keltiradi.

NATIJARLAR

Talaffuz va uni oʻstirish tushunchasi. Talaffuz - kishi faoliyatining turi, til vositalari (soʻz, soʻz birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Talaffuz oʻzaro aloqa va xabar funksiyasini, oʻzaro fikrni his-hayajon bilan ifodalash va taʼsir etish vazifasini bajaradi. Yaxshi rivojlangan talaffuz jamiyatda kishining aktiv faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. Oʻquvchi uchun esa talaffuz maktabda muvaffaqiyatli taʼlim olish qurolidir. talaffuz oʻstirish nima? Agar oʻquvchi va uning tildan bajargan ishlari koʻzda tutilsa, talaffuz oʻstirish deganda, tilni har tomonlama (talaffuzi, lugʻati, sintaktik qurilishini, bogʻlanishli nutqni) aktiv amaliy oʻzlashtirish tushuniladi. Agar oʻqituvchi koʻzda tutilsa, nutq oʻstirish deganda, oʻquvchilar tilning talaffuzi, lugʻati, sintaktik qurilish va bogʻlanishli nutqni muhim aktiv egallashlariga yordam beradigan metod va ish turlarini qoʻllash tushuniladi. Talaffuz faoliyati uchun, shuningdek, oʻquvchilar nutqini oʻstirish uchun bir necha shartga rioya qilish zarur:

1. Kishi talaffuzining yuzaga chiqishi uchun talab boʻlishi kerak. Oʻquvchilar talaffuzini oʻstirishning metodik talabi oʻquvchi oʻz fikrini, nimanidir ogʻzaki yoki yozma bayon xohishi va zaruriyatni yuzaga keltiradigan vaziyat yaratish hisoblanadi,

2. Har qanday talaffuzning mazmuni, materiali boʻlishi lozim. Bu material qanchalik toʻliq, boy, qimmatli boʻlsa, uning bayoni shunchalik mazmunli boʻladi.

3. Fikr tinglovchi tushunadigan soʻz, soʻz birikmasi, gap, nutq oborotlari yordamida ifodalansagina tushunarli boʻladi. Shuning uchun nutqni muvaffaqiyatli oʻstirishning uchinchi sharti - nutqni til vositalari bilan qurollantirish hisoblanadi.

Talaffuz egallashning qator aspektlari mavjud.

Bular: 1. Adabiy til normalarini o'zlashtirish.

2. Jamiyatimizning har bir a'zosi uchun zarur bo'lgan muhim nutq malakalarini, ya'ni o'qish va yozish malakalarini o'zlashtirish.

3. O'quvchilar nutq madaniyatini takomillashtirish. talaffuz o'stirishda uch yo'nalish aniq ajratiladi: 1) so'z ustida ishlash; 2) so'z birikmasi va gap ustida ishlash; 3) bog'lanishli nutq ustida ishlash.

Tovushga taqlid qilishni bolaning turli faoliyatlariga qo'shish bolalarning nafaqat turli ko'rinishdagi tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishlarini aniqlash va mustahkamlashga yordam beradi, balki tovushlar hamda so'zlarni aniq va tushunarli qilib talaffuz etishlariga erishishda ham ko'maklashadi. Aynan bir xil tovush taqlidlarini bir necha marta qo'shib talaffuz qilish nutqiy nafasning rivojlanishiga yordam beradi. To'g'ri talaffuzga o'rgatishning asosiy bosqichlari. To'g'ri talaffuzga erishish yo'li 3 bosqichni o'z ichiga oladi:

1-bosqich: Ayrim tovushlar talaffuzini rivojlantirish.

2-bosqich: Ayrim so'zlar talaffuzini shakllantirish.

3-bosqich: Namunaviy gaplar talaffuzini shakllantirish.

1-bosqich-ayrim tovushlar talaffuzini shakllantirish- bu qattiq va yumshoq, jarangli va jarangsiz undoshlar talaffuzi ustida ishlashni ko'zda tutadi. B-lab undoshi, portlovchi, jarangli undoshdir. So'zning oxirida, boshida va o'rtasida kelishi mumkin. boshida kelsa- B..., oxirida kelsa-...B, o'rtasida kelsa ...b..., b-v kabi aytiladi. Masalan, aroba-arava, kabob-kavob. P –lab undoshi, portlovchi jarangsiz undosh tovush. P..., ...p...,...p, b va f undosh tovushlari o'rnida talaffuz qilinadi, fabrika-pabrika, kelib-kelip. D-til oldi, portlovchi, jarangli undosh tovushdir. D..., ...d..., ...d, t undosh tovushi qilib talaffuz qilish mumkin. Masalan, o'tdi-o'tti, ketdi-ketti shaklida. S – til oldi, sirg'aluvchi, jarangsiz undosh tovush. So'zning boshida, oxirida, o'rtasida kelishi mumkin. U o'zining jarangli jufti – z tarzida talaffuz qilinish hollari kuzatiladi. Masalan, soatsoz.

2-bosqich-ayrim so'zlar talaffuzini shakllantirish-bu leksikani to'g'ri talaffuz qilish, urg'u berish, so'zda urg'u bo'g'inini ajratishdan iboratdir. Leksik jihatdan: “Ko'klam keldi” biri faslning nomini, 2-si harakatni anglatadi. “Kul” so'zining biri-harakatni anglatadi, ikkinchisi esa narsa ma'nosini anglatadi. “O't ” so'zining ham bir ma'nosi-

harakat ma`nosida, ikkinchi ma`nosi esa o`tmaysa ma`nosini anglatadi. Urg`u so`zning oxirgi bo`g`iniga tushib, so`zdagi bo`g`inning boshqalariga nisbatan kuchliroq talaffuz qilishni bildiradi: tikuvchi, ti-kuv-chi. Sandiq, san-diq shu boshqalar.

3-bosqich- namunaviy gaplar talaffuzini shakllantirish- bu o`zgacha gap ohanglari ustida maxsus ishlashni ko`zda tutadi. Masalan, chumchuq-kichkina qushcha. Bizning bog`chamiz-sevimli makon. Onajonim-mehribonim. Agarda 3 yoshli bolalar-s, z, sh, ch, r, l kabi tovushlarni yetarli darajada yaxshi talaffuz qila olmasa, darhol ularni mashq qilishga kirishish kerak emas, chunki bu bolalarning ularni noto`g`ri talaffuz qilishga odatlanib qolishlariga olib kelishi mumkin.

XULOSA

5 yoshdan 7 yoshgacha bo`lgan davrda tovushlarni to`g`ri talaffuz qilishni shakllantirish bolalar tomonidan ko`pincha aralashtirib talaffuz qilinadigan tovushlarni tabaqalashtirish ishlari bilan bog`liq holda amalga oshirish mumkin. bunda asosan jarangli va jarangsiz tovushlarni, v-f, z-s, j-sh, b-p, d-t, g-k, shuningdek, l va r tovushlarining talaffuziga e`tibor berish darkor.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Sodiqova Sh. “Maktabgacha pedagogika”. T.:”Fan va texnologiya”. 2012.
2. Babayeva D.R. “Nutq o`stirish nazariyasi va metodikasi”-T.,”Barkamol fayz media”-2018.
3. Qodirova F.R. “Maktabgacha pedagogika” T.,”Tafakkur nashriyoti” 2019.
4. “Ilk qadam” davlat o`quv dasturi. T.: 2018
5. I.A.Karimov Barkamol avlod – O`bekiston taroqqiyotining poydevori T “Sharq” 1997 y
6. T.G`affarova, Sh.Nuraliyeva, z.Mirzahakimova 2-sinf o`qish kitobi “Sharq” nashriyoti 2016 y
7. M.Umarova, X. Hamraqulova. R.Tojiboyeva 3-sinf o`qish kitobi “O`qituvchi” nashriyoti Toshkent 2016 y
8. S.Matchanov. A.Shojalilov, X.G`ulomova, Sh. Sariyev, Z.Dalimov 4 sinf o`qish kitobiToshkent “Yangiyo`l Poligraf Servis” 2017 y